

«Քայլ առ քայլ» բարեգործական հիմնադրամ

«Նախադպրոցական հաստատության մանկավարժական աշխատողների մասնագիտական կարողությունների և հմտությունների զարգացման» ծրագիր

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Թեմա՝ Երաժշտառիթմական վարժությունները որպես երեխայի ռիթմի զգացողության միջոց

Դաստիարակ՝ Գայանե Սաքուլյան

Մանկապարտեզ՝ «ՀՀ Լոռու մարզի Գյուլագարակ համայնքի մանկապարտեզ» ՀՈԱԿ

2023թ.

Բովանդակություն

Գրականության ցանկ	3
ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ.....	4
ԳԼՈՒԽ 1. ԵՐԱԺՇՏԱՌԻԹՄԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ.....	6
1.1 Երաժշտառիթմական վարժությունների հայեցակարգը և տեսակները.....	8
1.2 Երաժշտառիթմական վարժությունների կազմակերպման նպատակները, խնդիրները, բովանդակությունը և ձևերը.....	10
1.3 Երաժշտառիթմական վարժությունների ազդեցությունը նախադպրոցական տարիքի երեխաների զարգացման վրա.....	12
ԳԼՈՒԽ 2. ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ԸՆԹԱՑՔ.....	15
2.1 Պարապմունքի պլանի օրինակ.....	15
2.2 Հետազոտական աշխատանքի արդյունքների վերլուծություն.....	18
Եզրակացություն	21

Գրականության ցանկ

- [1] Т. Б.М., Психология музыкальных способностей, 1985.
- [2] К. Д.К., Психология специальных способностей. Музыкальные способности, 2004.
- [3] Т. Б.М., Способности и одаренность., 1941.
- [4] В. Г.А., Логопедическая ритмика, 2002.
- [5] Леонтьева т. К. Орф, Музыка, 1964.
- [6] [Առցանց]. Available: <https://youtube.com/watch?v=H1rFDZ5Lf3I&feature=shared>.

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Երեխաների երաժշտական զարգացումն ազդում է նրանց ստեղծագործական և ինտելեկտուալ ներուժի վրա: Եվ որքան շուտ երեխան սկսի զբաղվել երաժշտական գործունեությամբ, այնքան ավելի ներդաշնակ կլինի նրա զարգացումն ամբողջությամբ: Բայց որպեսզի երաժշտությունը ազդի երեխայի վրա, անհրաժեշտ է նրան սովորեցնել ընկալել երաժշտությունը, կարողանալ լսել և զգալ նրանում բավարարվածություն, որն իր մեջ կրում է որոշակի իմաստ, զգացմունքներ, պատկերներ և մտքեր:

Չենց նախադպրոցական տարիքում երեխաները անկեղծ հետաքրքրություն են ցուցաբերում երաժշտական արվեստի նկատմամբ և հեշտությամբ կարող են ներգրավվել երաժշտական գործունեության մեջ, որը նրանց սովորեցնում է ընկալել երաժշտության բովանդակությունը, զարգացնել հետաքրքրությունը դրա նկատմամբ, արթնացնել երաժշտության հետ անընդհատ շփվելու և ակտիվորեն արտահայտվելու անհրաժեշտությունը:

Ժամանակակից կրթական համատեքստում կենտրոնական տեղ են զբաղեցնում նախադպրոցական տարիքի երեխաների զարգացման խնդիրները, և երաժշտական կրթությունը դառնում է նրանց ընդհանուր զարգացման հիմնական բաղադրիչը:

Երաժշտառիթմական զգացողության եռթյան տեսական հիմնավորումը երաժշտության և երաժշտական ունակությունների համատեքստում ներկայացված է Բ.Ս.Տեպլովի հայեցակարգում [1]: Դ.Կ.Կիրնարսկայայի ստեղծագործություններում ներկայացվել են ռիթմի և շարժման փոխհարաբերության տարբեր ասպեկտներ, երաժշտական ռիթմի զգալու և հասկանալու հարցեր, ինչպես նաև երաժշտական ռիթմի զգացողության ուսումնասիրությանը նվիրված մեծ թվով ստեղծագործությունների առկայությունը ու դրանց վերլուծությունը [2]:

Երաժշտառիթմական կրթության հասկացությունները հետևողականորեն մշակվել են աշխարհի տարբեր երաժիշտների և մանկավարժների կողմից, ինչպիսիք են օրինակ Է. Ժակ Դալկրոզը, Կ.Օրֆը, Ֆ. Դելսարտ, Ժ. Դեմենի, Ա. Դունկան, Բուրենինա, Ն.Ա.Վետուլոզինա, Ա.Գ.Գոգոբերիձե, Ա.Ն.Չիմինա, Ի.Ս.Կապլոնովա, Գ.Վ.Կուրիլո և այլն:

Այնուամենայնիվ, նախադպրոցական տարիքի երեխաների երաժշտառիթմական կրթությունը իրականացնելիս՝ կապված նրանց երաժշտական և ռիթմիկ ունակությունների զարգացման հետ, ուսուցիչը բախվում է մի շարք խնդիրների՝ նախադպրոցական երաժշտական կրթության պայմանների հետ կապված բավականաչափ համակարգված և

չհամակարգված տեսական և գործնական ուղղվածության քիչ թվով հայերեն լեզվով ստեղծագործությունների առկայությունն. Բացի վերը նշվածից, յուրաքանչյուր ուսուցիչ պետք է պլանավորի երաժշտական կրթության գործընթացը՝ հաշվի առնելով երեխաների առանձնահատկությունները:

Ամփոփելով այս ուսումնասիրությունները՝ մեր աշխատանքը նպատակաուղղված է բացահայտելու նախադպրոցական տարիքի երեխաների երաժշտառիթմական զարգացման ոլորտում առկա միտումները, կարևորելով հիմնական տեխնիկական և առաջարկությունները, ինչպես նաև ուսուցիչներին և ծնողներին տրամադրել գործնական գործիքներ՝ այդ տեխնիկական առօրյա պրակտիկայում ներդնելու համար:

Այս հետազոտության նպատակն է ուսումնասիրել երաժշտառիթմական վարժությունների ազդեցությունը նախադպրոցական տարիքի երեխաների ռիթմի զգացողության զարգացման վրա: Այս նպատակին հասնելու համար դրվել են հետևյալ խնդիրները:

- Վերլուծել նախադպրոցական տարիքի երեխաների ռիթմի զգացողության զարգացման տեսական և մեթոդական հիմքերը:
- Մշակել և փորձարկել երաժշտառիթմական վարժություններ նախադպրոցական տարիքի երեխաների համար:
- Գնահատել երաժշտառիթմական վարժությունների կիրառման արդյունավետությունը նախադպրոցական տարիքի երեխաների մոտ ռիթմի զգացում զարգացնելու համար:

Ուսումնասիրության առարկան երաժշտառիթմական վարժություններն են՝ որպես նախադպրոցական տարիքի երեխաների ռիթմի զգացողությունը զարգացնելու միջոց:

Հետազոտության մեթոդներն են՝

- Հետազոտական թեմայի վերաբերյալ գիտական և մեթոդական գրականության տեսական վերլուծություն:
- Երաժշտառիթմական դասերի գործընթացում երեխաների գործունեության և վարքի մանկավարժական դիտարկում:
- Հոգեբանական և մանկավարժական թեստավորում՝ նախադպրոցական տարիքի երեխաների ռիթմի զգացողության զարգացման մակարդակը որոշելու համար:
- Ստացված տվյալների մշակում և վերլուծություն

ԳԼՈՒԽ 1. ԵՐԱԺՇՏԱՌԻԹՄԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ

Երաժշտությունը արվեստի ամենահին և համամարդկային ձևերից է, որն ուղեկցել է մարդկությանը իր պատմության ընթացքում: Երաժշտությունը կարող է ոչ միայն գեղագիտական հաճույք պատճառել, այլև ազդել մարդու կյանքի տարբեր ասպեկտների վրա, ինչպիսիք են հուզական վիճակը, մտածողությունը, հիշողությունը, ուշադրությունը, երևակայությունը, ստեղծագործական ունակությունները և այլն: Երաժշտական ազդեցությունը հատկապես կարևոր է երեխաների համար, ովքեր դեռևս չեն զարգացրել բոլոր հոգեֆիզիկական գործառույթները և գործընթացները: Երաժշտությունը նպաստում է երեխայի ներդաշնակ զարգացմանը, նրա հարմարվողականությանը շրջակա միջավայրին, անհատականության ձևավորմանը և սոցիալականացմանը:

Երաժշտության կարևորագույն տարրերից է ռիթմը, որը որոշում է երաժշտական ստեղծագործության կառուցվածքն ու դինամիկան: Ռիթմը նաև երաժշտական լսողության, երաժշտական հիշողության, երաժշտական ճաշակի և երաժշտական տաղանդի զարգացման հիմքն է: Ռիթմը ազդում է ոչ միայն երեխայի երաժշտական ունակությունների վրա, այլև նրա շարժիչ գործունեության, համակարգման, խոսքի, տրամաբանության, կամքի, բնավորության և այլնի վրա: Ռիթմը կապող օղակ է երաժշտության և շարժման, ձայնի և խոսքի, զգացմունքի և մտքի միջև: Դ.Կ. Կիրևարսկայան երաժշտական ռիթմը հասկանում է որպես շարժում ձայնային ձևով, քանի որ ռիթմը ծնվում է շարժումից և, այսպես ասած, նկարագրում է այն, պահպանում է իր հետքերը, նույնիսկ եթե շարժումն ինքն այլևս գոյություն չունի [2]: Ըստ Բ.Ս.Տեպլովի [3]՝ երաժշտառիթմական զգացողությունը ուղեկցվում է շարժողական ռեակցիաներով, որոնք փոխանցում են երաժշտական շարժման ժամանակային ընթացքը, այսինքն՝ երաժշտության ընկալումն ունի ակտիվ, լսողական և շարժիչ բնույթ: Տեպլովն ընդգծում է, որ ասվածից բացի, երաժշտական ռիթմը միշտ արտահայտում է ինչ-որ զգացմունքային բովանդակություն: Երաժշտական ռիթմի հիմքը, նրա կարծիքով, երաժշտության արտահայտչականության ընկալումն է: Այսպիսով, երաժշտական ռիթմը չի կարող արթնանալ և զարգանալ երաժշտությունից դուրս:

Ըստ Բ.Ս.Տեպլովի [3]՝ երաժշտառիթմական զգացողությունը ուղեկցվում է շարժողական ռեակցիաներով, որոնք փոխանցում են երաժշտական շարժման ժամանակային ընթացքը, այսինքն՝ երաժշտության ընկալումն ունի ակտիվ, լսողական և շարժիչ բնույթ: Տեպլովն

ընդգծում է, որ ասվածից բացի, երաժշտական ռիթմը միշտ արտահայտում է ինչ-որ զգացմունքային բովանդակություն: Երաժշտական ռիթմի հիմքը, նրա կարծիքով, երաժշտության արտահայտչականության ընկալումն է: Այսպիսով, երաժշտական ռիթմը չի կարող արթնանալ և զարգանալ երաժշտությունից դուրս:

Երեխայի մոտ ռիթմի զգացողությունն զարգացնելը ժամանակակից երաժշտական կրթության հրատապ և կարևոր խնդիրներից է: Ռիթմի զգացումը երաժշտության և շարժման մեջ ռիթմիկ պատկերներ ընկալելու, վերարտադրելու և ստեղծելու ունակությունն է: Ռիթմի զգացողությունը ձևավորվում է երեխայի բնածին ռիթմիկ կարիքների հիման վրա, որոնք դրսևորվում են նրա բնական խաղում, երգում, պարում և այլն: Ռիթմի զգացումը զարգանում է արտաքին ռիթմիկ գրգռիչների ազդեցության տակ, ինչպիսիք են երաժշտությունը, խոսքը, բնության հնչյունները, կյանքի ռիթմերը և այլն: Երեխաների տարիքային առանձնահատկությունները, անհատական տարբերությունները և հետաքրքրությունները:

Երաժշտառիթմական կրթությունը հնագույն արմատներ ունի, որոնք խորանում են մարդկության պատմության մեջ: Նույնիսկ նախապատմական ժամանակներում մարդիկ օգտագործում էին երաժշտությունն ու շարժումը հաղորդակցվելու, զգացմունքները, ծեսերը, խաղերը, որսը և պատերազմը արտահայտելու համար: Երաժշտությունն ու շարժումը անքակտելիորեն կապված էին, իսկ ռիթմը նրանց հիմքն էր: Ռիթմը ներշնչված էր բնությունից՝ ընդօրինակելով կենդանիների, ջրի, քամու, ամպրոպի, անձրևի ձայները: Ռիթմը կապված էր նաև մարդու կենսաբանական ռիթմերի հետ, ինչպիսիք են սրտի բաբախյունը, շնչելը, քայլելը, վազելը: Ռիթմը մի խումբ մարդկանց գործողությունների համաժամանակեցման միջոց էր և նպաստում էր նրանց միասնությանը և համերաշխությանը:

Ժամանակակից աշխարհում և վերջին ժամանակներում երաժշտությունն ու շարժումը դարձել են գիտելիքի և պրակտիկայի տարբեր ոլորտներում ինտենսիվ հետազոտության և զարգացման առարկա: Ժամանակակից աշխարհում երաժշտությունը մարդու կյանքի անբաժանելի մասն է: Նա կարողանում է ազդել նրա հոգեկանի, հույզերի, կամքի, կրեատիվության, հաղորդակցության, ինքնաիրացման վրա: Երաժշտությունը կարևոր դեր է խաղում նաև նախադպրոցական տարիքի երեխաների զարգացման մեջ, ովքեր գտնվում են իրենց անձի, առողջության, տաղանդների և ներուժի ինտենսիվ ձևավորման շրջանում: Ուսումնական գործընթացում երաժշտությունը օգտագործելու արդյունավետ միջոցներից են երաժշտառիթմական վարժությունները, որոնք

գործունեության տեսակ են, որոնք ներառում են երաժշտության շարժումներ՝ բառերի, երգի, առարկաների ուղեկցությամբ կամ առանց դրանց:

Այս շարադրության նպատակն է դիտարկել նախադպրոցական տարիքի երեխաների երաժշտառիթմական վարժությունների տեսական և գործնական ասպեկտները, ինչպես նաև բացահայտել դրանց մանկավարժական արժեքն ու արդյունավետությունը: Դա անելու համար մենք կսահմանենք երաժշտառիթմական վարժությունների հայեցակարգը և տեսակները, կդիտարկենք դրանց նպատակները, խնդիրները, բովանդակությունը և կազմակերպման ձևերը, ինչպես նաև կվերլուծենք դրանց ազդեցությունը նախադպրոցական տարիքի երեխաների ֆիզիկական, մտավոր և գեղագիտական որակների զարգացման վրա:

1.1 Երաժշտառիթմական վարժությունների հայեցակարգը և տեսակները

Երաժշտառիթմական վարժությունները գործունեության տեսակ են, որոնք նպաստում են նախադպրոցական տարիքի երեխաների ֆիզիկական, մտավոր և գեղագիտական որակների զարգացմանը: Նրանք օգնում են երեխաներին սիրել երաժշտությունը, զգացմունքային կերպով արձագանքել դրան, զարգացնել երաժշտական լսողությունը և ռիթմի զգացումը, հարստացնել նրանց երաժշտական հորիզոնները: Բացի այդ, երաժշտառիթմական վարժությունները նպաստում են ճիշտ կեցվածքի ձևավորմանը, գեղեցիկ քայլվածքին, շարժումների համակարգմանը, ստեղծագործական ունակություններին, երաժշտության և շարժման մեջ ինքնադրսևորվելու անհրաժեշտությանը, ուրախության և գլարճանքի մթնոլորտի ստեղծմանը:

Գ.Ա.Վոլկովան [4] ուշադրություն է հրավիրում այն փաստի վրա, որ երաժշտությունը կազմակերպված շարժման իդեալական օրինակ է, հետևաբար այն հանդես է գալիս որպես շարժման կարգավորիչ ռիթմի դասերին: Երաժշտության կարգավորիչ դերը շարժման հետ կապված այն է, որ այն հստակ պատկերացում է տալիս ժամանակի, տարածության և շարժման փոխհարաբերությունների մասին, օգնում է ստեղծել ճիշտ շարժողական սովորություններ, ապահովում է տարբեր ժամանակային-տարածական հարաբերությունների հստակ ներկայացում և ռիթմիկ շարժումներ կատարելու ունակության զարգացումը: Երաժշտության հետ համակարգումը ներառում է շարժումների կատարումը մետրային հիմունքներով:

Նախադպրոցական երեխաների զարգացման գործում մեծ դեր են խաղում նաև նվագարանների օգտագործումը, ինչպես նաև նուև նվագարաններ ստեղծելը: Օրինակ Կարլ Օրֆը [5] իր համակարգում ներդրել է ստեղծագործական երաժշտության վրա հիմնված երեխաների երաժշտական կրթության գաղափարը: Նա օգտագործում էր երաժշտության այնպիսի ձևեր, ինչպիսիք են՝ երգի և շարժման համադրություն, պոեզիայի ռիթմիկ ասմունք և երաժշտական գործիքներ նվագելը: Ինչպես նշում է Լեոնտևան [5], մեղեդիական և հարվածային գործիքների օգտագործումը, որոնք հեշտ է նվագել, ինչպես նաև ռեզոնատորներով նոր տեսակի գործիքների ստեղծումը նպաստեցին ստեղծագործական հաղորդակցության հատուկ մթնոլորտի ստեղծմանը:

Բացի վերը նշվածից երեխաների զարգացմանը նպաստում են նաև երաժշտամոխիթմական խաղերն ու պարերը: Խոսելով կրտսեր նախադպրոցական տարիքի երեխաների խաղերի և պարերի մասին, Վոլկովան ուշադրություն է հրավիրել այն բանի վրա, որ որ նրանք պահանջում են ժամանակին արձագանք արտաքին գրգռիչին, ժամանակին անցում մի շարժումից մյուսին, այն արագ և ճշգրիտ արգելակելու կարողություն և այս ամենը երեխաներին և մեծահասակներին ստիպելու զգալ այն, ինչ արտահայտվում է երաժշտության մեջ [4]:

Այսպիսով երաժշտամոխիթմական վարժությունները կարելի է բաժանել մի քանի տեսակի՝ կախված դրանց նպատակներից, բովանդակությունից և կազմակերպման ձևից: Դրանց թվում են՝

- Երաժշտամոխիթմական խաղերը - խաղեր են, որոնցում երեխաները երաժշտության ներքո կատարում են տարբեր շարժումներ՝ ուղեկցվելով բառերով, ժեստերով, երգով, չիկչիկոցներով և այլ առարկաներով: Երաժշտամոխիթմական խաղերը զարգացնում են երեխաների ուշադրությունը, հիշողությունը, երևակայությունը, տրամաբանությունը, խոսքը, ինչպես նաև սովորեցնում են համագործակցել, հետևել կանոններին, ցուցաբերել նախաձեռնողականություն և ստեղծագործական ունակություններ:
- Երաժշտամոխիթմական վարժությունները - վարժություններ են, որոնցում երեխաները կատարում են որոշակի շարժումներ երաժշտության ներքո՝ առանց բառերի, երգելու կամ առարկաների: Երաժշտամոխիթմական վարժությունները զարգացնում են երեխաների ռիթմի, լսողության, մեղեդու, դինամիկայի, տեմպի, չափի զգացողությունը, ինչպես նաև ամրապնդում են նրանց առողջությունը, ճկունությունը, ուժը, դիմացկունությունը և արագությունը:

- Երաժշտառնիթմական պարերը - պարեր են, որոնցում երեխաները կատարում են բարդ և բազմազան շարժումներ երաժշտության ներքո՝ բառերի, երգի, առարկաների ուղեկցությամբ կամ առանց դրանց: Երաժշտառնիթմական պարերը երեխաների մոտ զարգացնում են շնորհքը, պլաստիկությունը, համակարգումը, հավասարակշռությունը, ռիթմը, ինչպես նաև սովորեցնում են շարժման միջոցով արտահայտել իրենց զգացմունքները, տրամադրությունը, բնավորությունը:

1.2 Երաժշտառնիթմական վարժությունների կազմակերպման

Նպատակները, խնդիրները, բովանդակությունը և ձևերը

Երաժշտառնիթմական վարժություններն ունեն ընդհանուր և հատուկ նպատակներ և խնդիրներ՝ կախված դրանց տեսակից, բովանդակությունից և կազմակերպման ձևից: Երաժշտառնիթմական վարժությունների ընդհանուր նպատակներն ու խնդիրները հետևյալն են՝

- Նպաստել երեխաների երաժշտական կարողությունների զարգացմանը, ինչպիսիք են երաժշտական լսողությունը, ռիթմի զգացումը, մեղեդին, դինամիկա, տեմպը, չափը, երաժշտական հիշողությունը, երևակայությունը, ճաշակը, հուզականությունը, արտահայտչականությունը:
- Նպաստել երեխաների շարժիչ ունակությունների զարգացմանը, ինչպիսիք են համակարգումը, ճկունությունը, ուժը, տոկոսությունը, արագությունը, ռիթմը:
- Նպաստել երեխաների ճանաչողական կարողությունների զարգացմանը, ինչպիսիք են ուշադրությունը, հիշողությունը, մտածողությունը, խոսքը, ընկալումը, երևակայությունը, ստեղծագործությունը, տրամաբանությունը, վերլուծությունը, սինթեզը, ընդհանրացումը, դասակարգումը, համեմատությունը, ասոցիացիան, վերացականությունը:
- Նպաստել երեխաների հուզական և կամային կարողությունների զարգացմանը, ինչպիսիք են զգացմունքները, տրամադրությունը, բնավորությունը, ինքնազնահատականը, ինքնատիրապետումը, ինքնակարգավորումը, ինքնարտահայտումը, ինքնաիրացումը, մոտիվացիան, հետաքրքրությունը, կարիքը, նպատակը, առաջադրանքը, գործողություն, արդյունք, գնահատում, ուղղում:
- Նպաստել երեխաների սոցիալական կարողությունների զարգացմանը, ինչպիսիք են հաղորդակցությունը, փոխազդեցությունը, համագործակցությունը,

մրցակցությունը, բարեկամությունը, հարգանքը, վստահությունը, համակրանքը, կարեկցանքը, համերաշխությունը, հանդուրժողականությունը, պատասխանատվությունը, կարգապահությունը, կանոնները, նորմերը, դերերը, կարգավիճակները:

Երաժշտառիթմական վարժությունների կոնկրետ նպատակներն ու խնդիրները կախված են դրանց տեսակից, բովանդակությունից և կազմակերպման ձևից: Օրինակ՝ երաժշտառիթմական խաղերի նպատակը կարող է լինել երեխաների խաղային հմտությունների և կարողությունների զարգացումը, օրինակ՝ խաղի մեջ մտնելը, կանոններին հետևելը, դեր ընտրելը, դերը փոխելը, դերի համաձայնությունը, դեր խաղալը, հեռանալը: Երաժշտառիթմական վարժությունների նպատակն ու խնդիրը կարող է լինել երեխաների երաժշտական-շարժողական հմտությունների և կարողությունների զարգացումը, ինչպիսիք են երաժշտություն լսելը, երաժշտությունը զգալը, երաժշտությանը հարմարվելը, երաժշտություն արտահայտելը, երաժշտություն ստեղծելը: Երաժշտառիթմական պարերի նպատակն ու խնդիրը կարող է լինել երեխաների պարային հմտությունների զարգացումը, ինչպիսիք են պարի իմացությունը, պարի ըմբռնումը, պարային բեմադրությունը, պարի գնահատումը, պարի ուղղումը, պարարվեստը:

Երաժշտառիթմական վարժությունների բովանդակությունը բաղկացած է երկու հիմնական բաղադրիչներից՝ երաժշտական և շարժողական: Երաժշտական բաղադրիչը ներառում է երաժշտական նյութ, որն օգտագործվում է վարժություններում, ինչպիսիք են երգերը, մեղեդիները, ռիթմերը, հնչյունները, գործիքները, առարկաները: Շարժողական բաղադրիչը ներառում է շարժիչ նյութ, որն օգտագործվում է վարժություններում, ինչպիսիք են շարժումները, կեցվածքը, ժեստերը, դեմքի արտահայտությունները, պլաստիկությունը, շնորհը: Երաժշտական և շարժիչ բաղադրիչները պետք է ընտրվեն այնպես, որ համապատասխանեն երեխաների տարիքին, հետաքրքրություններին, զարգացման մակարդակին, ինչպես նաև վարժությունների նպատակներին և խնդիրներին: Երաժշտական և շարժիչ բաղադրիչները նույնպես պետք է համակարգված լինեն միմյանց հետ, որպեսզի ապահովեն վարժությունների ներդաշնակությունը, արտահայտչականությունը և գեղագիտությունը:

Երաժշտառիթմական վարժությունների կազմակերպման ձևը որոշում է վարժությունների ընթացքում երեխաների բաշխվածությունը տարածության, ժամանակի և գործողությունների մեջ: Կազմակերպման ձևը կարող է տարբեր լինել՝ կախված

տարիքից, հետաքրքրություններից, երեխաների զարգացման մակարդակից, ինչպես նաև վարժության նպատակներից ու խնդիրներից: Կազմակերպման հիմնական ձևերից են՝

- Ճակատային ձև, երբ բոլոր երեխաները կատարում են նույն շարժումները նույն երաժշտության ներքո, ուսուցչի ղեկավարությամբ կամ ինքնուրույն: Ճակատային ձևը նպաստում է երեխաների մոտ ընդհանուր երաժշտական և շարժիչ հմտությունների ձևավորմանը, ինչպես նաև նրանց կարգապահության, ուշադրության, համաժամանակյա շարժումներ կատարելու և ռիթմի զարգացմանը:
- Խմբային ձև, երբ երեխաները բաժանվում են մի քանի խմբերի, որոնցից յուրաքանչյուրը կատարում է տարբեր շարժումներ տարբեր երաժշտության ներքո, ուսուցչի ղեկավարությամբ կամ ինքնուրույն: Խմբային ձևը նպաստում է երեխաների անհատական և կոլեկտիվ երաժշտական և շարժիչ հմտությունների ձևավորմանը, ինչպես նաև նրանց հաղորդակցության, փոխգործակցության, համագործակցության և մրցակցության զարգացմանը:
- Ազատ ձև, երբ երեխաներն ինքնուրույն ընտրում են իրենց հավանած և հետաքրքրող շարժումներն ու երաժշտությունը և կատարում դրանք ըստ իրենց ցանկության և երևակայության: Ազատ ձևը նպաստում է երեխաների ստեղծագործական երաժշտական և շարժիչ հմտությունների ձևավորմանը, ինչպես նաև նրանց ինքնուրույնության, նախաձեռնողականության, արտահայտվելու և ինքնիրացմանը:

1.3 Երաժշտառիթմական վարժությունների ազդեցությունը Նախադպրոցական տարիքի երեխաների զարգացման վրա

Երաժշտառիթմական վարժությունները դրական են ազդում նախադպրոցական տարիքի երեխաների ֆիզիկական, մտավոր և գեղագիտական որակների զարգացման վրա: Դրանք նպաստում են նրանց առողջությանը, անհատականության զարգացմանը, տաղանդներին և ներուժին՝ բարենպաստ պայմաններ ստեղծելով նրանց վերապատրաստման, կրթության և սոցիալականացման համար: Հաջորդիվ, մենք ավելի մանրամասն կանդրադառնանք, թե ինչպես են երաժշտառիթմական վարժությունները ազդում նախադպրոցական տարիքի երեխաների զարգացման վրա տարբեր առումներով, ինչպես օրինակ ֆիզիկական, հոգեկան և էսթետիկական:

Երաժշտառիթմական վարժությունները օգնում են ամրապնդել նախադպրոցական տարիքի երեխաների ֆիզիկական առողջությունը, քանի որ դրանք ներառում են ակտիվ և

բազմազան շարժումներ, որոնք պահանջում են ֆիզիկական ուժ, տոկոսնություն, արագություն, ճկունություն: Դրանք նաև նպաստում են իրենց շարժողական համակարգման, հավասարակշռության, կեցվածքի, քայլվածքի, պլաստիկության և շնորհի զարգացմանը: Ինչպես նաև նպաստում են հենաշարժական համակարգի, շնչառական և սրտանոթային համակարգերի, նյարդային համակարգի և հոգեկանի տարբեր խանգարումների և հիվանդությունների կանխարգելմանը և ուղղմանը:

Երաժշտառնիթմական վարժությունները նպաստում են նախադպրոցական տարիքի երեխաների մտավոր կարողությունների զարգացմանը, քանի որ դրանք ներառում են ճանաչողական և ստեղծագործական գործողություններ, որոնք պահանջում են նրանց ուշադրությունը, հիշողությունը, մտածողությունը, խոսքը, ընկալումը և երևակայությունը: Նրանք նաև նպաստում են նրանց երաժշտական կարողությունների զարգացմանը, ինչպիսիք են երաժշտական լսողությունը, ռիթմի զգացումը, մեղեդին, դինամիկան, տեմպը, չափը, երաժշտական հիշողությունը, երևակայությունը, ճաշակը, հուզականությունը, արտահայտչականությունը: Նրանք նաև նպաստում են իրենց երաժշտական հորիզոնների հարստացմանը՝ նրանց ներկայացնելով տարբեր ժանրերի, ոճերի, ձևերի և երաժշտական կատարողների:

Երաժշտառնիթմական վարժությունները նպաստում են նախադպրոցական տարիքի երեխաների գեղագիտական կարողությունների զարգացմանը, քանի որ դրանք ներառում են գեղագիտական և գեղարվեստական գործողություններ, որոնք պահանջում են նրանցից ունենալ գեղեցկության, ներդաշնակության, արտահայտչականության, ստեղծագործականության, ինքնարտահայտման և ինքնաիրացման զգացում: Նրանք նպաստում են նաև նրանց գեղագիտական ճաշակի ձևավորմանը, գնահատմանը, քննադատությանը, երաժշտության և շարժման արժևորմանը: Դրանք նաև նպաստում են Եսթետիկ զգացմունքների, հույզերի, տրամադրության, բնավորության, արժեքների և իդեալների զարգացմանը:

Ըստ Գ.Ա.Վոլկովայի [4], երաժշտառնիթմական կրթությունը անձի նպատակաուղղված ձևավորումն է՝ երաժշտության և ռիթմի վրա ազդելու միջոցով անձի ճանաչողական, կամային և հուզական ոլորտները կրթելու նպատակով: Երաժշտառնիթմական վարժությունները նա համարում է կամային դրսեւորումներ, քանի որ երեխան գործում է՝ գիտակցաբար կատարելով իրեն հանձնարարված խնդիրները: Երաժշտառնիթմական դաստիարակության բովանդակության մեջ հեղինակը ներառում է երգեր, խաղեր, ռիթմիկ աշխատանքներ, տոներ:

Այսպիսով, նախադպրոցական տարիքի երեխաների երաժշտառիթմական վարժությունները արդյունավետ միջոց են նրանց ֆիզիկական, մտավոր և գեղագիտական որակները զարգացնելու համար: Դրանք ուսուցիչներից պահանջում են ստեղծագործական մոտեցում, պրոֆեսիոնալիզմ, մանկության առանձնահատկությունների իմացություն, երաժշտական և շարժիչ կուլտուրա: Դրանք նաև ներառում են յուրաքանչյուր երեխայի հետաքրքրությունները, կարիքները, հնարավորություններն ու անհատականությունը հաշվի առնելը, ինչպես նաև երաժշտությամբ, ուրախությամբ և ներդաշնակությամբ հագեցած բարենպաստ մթնոլորտի ստեղծում: Դրանք ոչ միայն զարգացման միջոց են, այլև հաճույքի, երջանկության ու գեղեցկության աղբյուր երեխաների ու ուսուցիչների համար:

ԳԼՈՒԽ 2. ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅԱՆ ԸՆԹԱՅՔ

Հետազոտության ժամանակ իրականացրել ենք փորձարարական պարապմունք նվիրված երաժշտառիթմական վարժություններին, որպես երեխայի մոտ ռիթմի զարգացման միջոց:

Փորձարարական պարապմունքն անց է կացվել ավագ խմբում: Պարապմունքին մասնակցել են 22 երեխա՝ 11 աղջիկ և 11 տղա: Պարապմունքի թեման է «Երաժշտառիթմական խաղեր»: Պարապմունքը իրականացրել է երաժշտության դաստիարակ Գայանե Սաքուլյանը: Պարապմունքի ընթացքը դիտարկել են տնօրեն Մարինե Մելիքջանյանը, դաստիարակներ Լուսինե Պողոսյանը, Կարինե Ազարյանը, Գայանե Դոխոյանը:

2.1 Պարապմունքի պլանի օրինակ

Թեմա՝ «Երաժշտառիթմական խաղեր»

Խումբ՝ Ավագ

Նպատակը՝

- սովորողների երաժշտական ունակությունների, ռիթմի զգացողության զարգացում,
- հնչյունի տևողության ճիշտ կատարում,
- կարողանան միաժամանակ երգել և պարել,
- հստակ կատարեն երաժշտառիթմիկ շարժումները:

Խնդիրները՝

- € երեխաների մոտ զարգացնել ռիթմի զգացողությունը, երաժշտական լսողությունը,
- € զարգացնել ուշադրության կենտրոնացումը, հիշողությունն ու ճարպկությունը,
- € զարգացնել ֆիզիկական կարողունակությունները:

Անցկացվող խաղեր՝ «Թիթեռ», «Ծափեր մեղմից ուժեղ, ուժեղից մեղմ», «Ո՛ւմ շրջանը շուտ կհավաքվի», «Վարժություններ ձայներով»:

Անհրաժեշտ նյութեր՝ ռիթմիկայի քարտեր, փայտե գլաններ, մետրոնոմ, գունավոր փոքրիկ գնդակներ, մրգեր՝ խնձոր, տանձ, սալոր, թղթյա ափսեներ:

Կիրառվող մեթոդներ՝ «Մտազրոհ», «Հարցադրումներ», «Խաղային վարժություններ»:

Անցկացման ընթացքը՝ երեխաները մտնում են դահլիճ՝ կազմում շրջան: Դաստիարակը յուրաքանչյուրին տալիս է երկու գնդակ և ապա համապատասխան երաժշտության [6]

ներքո փորձում են կատարել ռիթմիկ վարժությունը: Այնուհետև ծափերի միջոցով բարևում են միմյանց: Բարևելուց հետո դաստիարակը երեխաներին տալիս է հետևյալ հարցերը և լսում նրանց պատասխանները՝

- Դրսում ինչպիսի՞ եղանակ է:
- Ձմռան ամիսները որո՞նք են:
- Ի՞նչ է գալիս ձմռանը:
- Ձյունը ինչի՞ է նման:
- Իսկ ձեր կարծիքով փաթիլները ինչպիսի՞ տեսք ունեն:

Երեխաների պատասխանները լսելուց հետո՝ դաստիարակը խնդրում է երեխաներին դառնալ փաթիլներ և երաժշտության ռիթմին համապատասխան՝ ցույց տան, թե ինչպես են փաթիլները պարելով թափվում ցած:

Այնուհետև դաստիարակը երեխաների հետ միասին կրկնում են «Փաթիլների աշխարհում» երգը:

Ապա դաստիարակը ներկայացնում է դահլիճի տարբեր անկյուններում դրված երաժշտառիթմական խաղերը և երեխաների հետ միասին շրջելով անկյուններով՝ խաղում են այդ խաղեր:

Խաղ 1՝ Երեխաները դաստիարակի հետ մոտենում են դահլիճի առաջին անկյունում դրված բարձիկներին, որոնց կողքին դրված են մետրոնոմ և քարտեր՝ կարմիր, դեղին շրջաններով: Դաստիարակը հրահանգում է երեխաներին մետրոնոմի հնչյունների ներքո սկզբում հարվածել կարմիր շրջանին, այնուհետև դեղին: Խաղը մի փոքր բարդանում է՝ մետրոնոմը արագացնելով և սլաքներին զուգահեռ՝ երեխաները պետք է շրջաններին հարվածելով ստանան 1 թիվը՝ պահապանելով ռիթմը:

Խաղ 2՝ Մոտենում են դալիճում տեղադրված հաջորդ խաղին, որտեղ դրված են 5 ափսե, ափսեների կողքին տարբեր մրգեր՝ խնձոր, տանձ և սալոր: Դաստիարակը սկզբում երեխաներին տալիս է հետևյալ հարցերը և լսում նրանց պատասխանները՝

- Երեխաներ ձեր կարծիքով ի՞նչ ենք անելու այս ափսեներով և մրգերով:
- Ի՞նչ մրգեր են , ի՞նչ գույն ունեն:
- Զանի՞ ափսե է:
- Զանի՞ միրգ է:

Նմանատիպ հարցերից հետո՝ դաստիարակը բացատրում է խաղը: Այն ափսեի մեջ, որտեղ հանդիպում եք խնձորին՝ ծափ եք տալիս, որտեղ տանձին՝ հարվածում եք կրծքավանդակին, սալորի դեպքում հարվածում եք հատակին: Այնուհետև խաղը մի փոքր բարդացնում են՝

դաստիարակը ավելացնում է մրգերի քանակը, իրար հաջորդող ափսեների մեջ որքան միոգ է լինում, այդքան անգամ գործողությունը կրկնում են, օրինակ՝ եթե ափսեի մեջ երեք խնձոր է՝ երեք անգամ ծափ են տալիս, երկու սալորի դեպքում՝ երկու անգամ հարվածում գետնին և այլն:

Հաջորդիվ երեխաները կատարում են «Վարժությունն ձայնավորներով» վարժությունը: Սկզբում որոշում են, թե որ ձայնավորը ձեռքերի պայմանական ինչ ժեստով է ցույց տրվելու՝

- ա՛ - ձեռքերը կրծքից քիչ հեռու, ափերը նայում են դիմաց
- ո՛ւ - ափերը դեպի ներքև
- ի՛ - ափերը «նայում» են իրար՝ մատները վերև
- օ՛ - բուլթ մատը միանում է ցուցամատին՝ դառնալով օղակաձև, մյուս մատները վերև են պարզած
- ե՛ - միջևամատը, ցուցամատն ու բուլթ մատը մոտեցրած են իրար (ձայնը արտաբերվում է փակ բերանով)
- է՛ - բուլթ մատը ցուցամատի հետ ցույց է տալիս ուղիղ անկյուն, մյուս մատները ծալված են:

Խումբը բաժանվում է երկու ենթախմբի: Առաջինը հետևում է աջ, իսկ մյուսը՝ ձախ ձեռքին: Դաստիարակը ձեռքերով ցույց է տալիս տարբեր ձայնավորներ, որոնք կատարվում են տարբեր ուժգնությամբ (մեղմ, ուժեղ, մեղմից ուժեղ, ուժեղից մեղմ):

Այնուհետև կատարում են ծափեր՝ մեղմից ուժեղ, ուժեղից մեղմ: Դաստիարակը ձեռքերի շարժումով ցույց է տալիս, որ ծափահարեն մեղմ: Հետզհետե, ձեռքերը բարձրացնելով վեր և ափերը բացելով, ցույց է տալիս, որ ծափերը ուժեղացնեն: Այսպես, փոխելով ձեռքերի դիրքը և դեմքի արտահայտությունը, նա մեկ՝ ուժեղացնում, մեկ՝ մեղմացնում է ծափերը: Նույնը կատարում են ոտքերի դոփյունով:

Խաղ 3՝ դաստիարակը երեխաներին բաժանում է երաժշտական գործիքներ, նվագարաններ և հանձնարարում է նվագարանների օգնությամբ կրկնել առաջարկված ռիթմերը:

Նվագարաններով նվագելը երեխաների համար հետաքրքիր և օգտակար երաժշտական գործունեություն է: Դրանք արթնացնում են ստեղծագործելու ձգտում: Նվագարաններով նվագելու ուսուցման ընթացքում լավ է ձևավորվում երաժշտական լսողությունը, ռիթմի, տեմբրի, դինամիկայի զգացումը: Չարգանում են ինքնուրույնությունը, կազմակերպվածությունը,

Խաղ 4՝ երեխաները դաստիարակի հետ կրկնում են «Ո՛ւմ շրջանը շուտ կհավաքվի» խաղը: Խաղը զարգացնում է երեխաների ինքնուրույն երաժշտական գործունեությունը, բացահայտում է երեխաների ստեղծագործական կարողությունները:

Խաղ 5՝ ամփոփման փուլում երեխաները կատարում են բաժակներով երաժշտառիթմական խաղ: Երեխաները շրջանաձև կանգնում են սեղանի շուրջ, ապա դաստիարակը միացնում է երգը, երեխաները ռիթմին համապատասխան բաժակները հարվածում են սեղանին և ընթացքում շրջում սեղանի շուրջ: Խաղի միջոցով զարգացնում ենք մեր երաժշտական լսողությունը, ռիթմին համապատասխան ապահովում շարժումները: Այնուհետև գեղեցիկ պարային քայլերգով երեխաները դուրս են գալիս դահլիճից:

2.2 Հետազոտական աշխատանքի արդյունքների վերլուծություն

Հետազոտությունը իրականացվել է Գյուլագարակ համայնքի մանկապարտեզում՝ 2023թ. նոյեմբեր-դեկտեմբեր ամիսներին: Հետազոտությանը մասնակցել է ավագ խմբի 22 սան: Հետազոտության նպատակն էր՝ պարզել երաժշտառիթմական վարժությունները որքանով են նպաստում երեխայի ռիթմի զարգացմանը: Հետազոտությունների արդյունքում կիրառվել է «դիտարկման թերթիկ», «գուշակիր ռիթմը», «ստեղծում ենք ռիթմ», «հարցաթերթիկ մեթոդները»: Դիտարկման թերթիկների միջոցով պարզ դարձավ, որ մեր սաները ոգևորվածությամբ մասնակցում էին երաժշտառիթմական վարժություններին: Մի քանի պարապմունքի ընթացքում նրանք կարողացան ավելի արագ ըմբռնել ռիթմը, կողմնորոշվել տարածության մեջ, դառնան ավելի հետաքրքրված և սկսեցին ավելի հեշտ համագործակցել միմյանց հետ:

Հետազոտության ընթացքը դիտարկել են տնօրեն Մարինե Մելիքջանյանը, դաստիարակներ Լուսինե Պողոսյանը, Կարինե Ազարյանը և Գայանե Դոխոյանը: Դիտարկման արդյունքում տնօրենն ու դաստիարակները համատեղ քննարկման արդյունքում եկան հետևյալ եզրահանգումներին՝

- Պարապմունքը միտված էր մի քանի կարողականությունների զարգացմանը: Արդյունքում երեխաների մոտ զարգացան շարժողական, հուզական, սոցիալ անձնային և իմացական կարողությունները: Տեսնելով պարապմունքի վերջնարդյունքը կարելի է հանգել, որ դաստիարակը հասել է իր առջև դրված նպատակներին, որոնք սահմանել էր պարապմունքի սկզբում:

- Պարապմունքի սկզբում մի քանի երեխա մի քիչ պասիվ էին, սակայն հետզհետե այդ պասիվությունն անցավ և երեխաները սկսեցին մեծ ոգևորվածությամբ և ակտիվությամբ խաղալ երաժշտառիթմական խաղերը: Երեխաների դեմքին հայտվեց ինքնագոհության զգացողություն, երբ միաժամանակ կարողանում էին մի քանի գործողություններ կատարել: Մրցակցային խաղերն ավելի էին ոգևորում երեխաներին, օրինակ «Ո՛ւմ շոջանը շուտ կհավաքվի» խաղը խաղալիս նրանց ոգևորությունը շատ մեծ էր: Նրանցից յուրաքանչյուրը փորձում էր պատվով հաղթահարել իր վրա դրված պատասխանատվությունը:
- Երաժշտառիթմական վարժությունների և խաղերի կիրառումը շատ մեծ դեր և կարևորություն ունի նախադպրոցական տարիքի երեխաների զարգացման գործում: Երաժշտառիթմական խաղերի կիրառումը երեխաների մոտ զարգացնում է հիմնական շարժումների յուրացումը, կողմնորոշումը տարածության մեջ, պարային շարժումների կատարումը, նուրբ շարժումներ կատարելու հմտությունը, երաժշտական լսողությունը, չափը, ռիթմի զգացողությունը, ֆիզիկական պատրաստվածությունը, ստեղծագործականությունը, երևակայությունը, ուշադրությունը, տեսողական հիշողությունը, ճարպկությունն ու արագ կողմնորոշվելու զգացողությունը:

Հետազոտության վերջնարդյունքները ցույց են տալիս, որ նախադպրոցական տարիքի երեխաների ներդաշնակ զարգացման համար շատ կարևոր է երաժշտառիթմական խաղերը, վարժությունները, որոնք հզոր ազդեցություն ունեն երեխայի հոգեկանի և ֆիզիոլոգիայի վրա, քանի որ ազդում են մարմնի տարբեր համակարգերի և օրգանների վրա: Երաժշտությունն ու ռիթմը նաև ազդում են երեխայի անհատականության և վարքի վրա, քանի որ դրանք ձևավորում են նրա երաժշտական ինքնությունը, երաժշտական նախասիրությունները և նախասիրությունները, երաժշտական արժեքներն ու վերաբերմունքը, երաժշտական հետաքրքրությունները և կարիքները, երաժշտական ունակություններն ու տաղանդները:

Հետազոտության ընթացքում պարզ դարձավ, որ երաժշտառիթմական վարժությունները երաժշտական լսողության, երաժշտական հիշողության, երաժշտական ճաշակի և երաժշտական տաղանդի զարգացման հիմքն է, այն մեծապես նպաստում է երեխաների ռիթմի զարգացմանը: Ռիթմը ազդում է ոչ միայն երեխայի երաժշտական ունակությունների վրա, այլև նրա շարժիչ գործունեության, համակարգման, խոսքի, տրամաբանության,

կամքի, բնավորության և այլնի վրա: Ռիթմը կապող օղակ է երաժշտության և շարժման, ձայնի և խոսքի, զգացմունքի և մտքի միջև:

Եզրակացություն

Չետագոտական թեմայի վրա աշխատելու և ուսումնասիրության մեջ դրված առաջադրանքների իրականացման ընթացքում հանգել ենք հետևյալ եզրակացությունների՝

- Ուսումնասիրելով երաժշտառիթմիկ վարժությունների մասին այլ տեսաբան հեղինակների փորձը, եկանք այն եզրահանգման, որ երաժշտությունն ու ռիթմը հանդիսանում են երեխայի զարգացման կարևոր մաս:
- Նախադպրոցական տարիքի երեխաների երաժշտառիթմական վարժությունները արդյունավետ միջոց են նրանց ֆիզիկական, մտավոր և գեղագիտական որակները զարգացնելու համար: Նրանք դաստիարակներից պահանջում են ստեղծագործական մոտեցում, պրոֆեսիոնալիզմ, մանկության առանձնահատկությունների իմացություն, երաժշտական և շարժիչ կուլտուրա:
- Չետագոտության վերջնարդյունքները ցույց են տալիս, որ նախադպրոցական տարիքի երեխաների ներդաշնակ զարգացման համար շատ կարևոր է երաժշտառիթմական խաղերը, վարժությունները, որոնք հզոր ազդեցություն ունեն երեխայի հոգեկանի և ֆիզիոլոգիայի վրա, քանի որ ազդում են մարմնի տարբեր համակարգերի և օրգանների վրա: